

Különfélék.

Ifj. Fretwell J. hazánk és egyházunk nemes barátja, ki 1873-ban fordult meg először honunkban s azóta meleg rokonszenvének oly számos jeleit adta, a nyár folytán ismét megtisztelt látogatásával. Ez uttal Sz. Udvarhelyig utazott bé s talán sürgős ügyei mellett is csak gyengélkedése akadályozá meg, hogy a székely földön nagyobb körutat nem tett. Megismerkedett személyesen tordai és sz.kereszturi iskoláink állapotával is, s különösen ez utóbbit már is nagy figyelemben részesítette, a menyinyiben az iskola szép épülete még vakolatlan levén, részint erre, részint a tantermek felszerelésére felejtethetlen püspökünk Kriza János emléke megörökítése szempontjából is, adakozásra hívta fel angol hitrokoninkat. Levelét, melyet az Inquirer című angol unitárius heti lapba küldött e czélra, így zárja bé: „Az öszveg (2500 frt.) melyet én népüktől kérek, a neveltségig kicsiny, összehasonlítva a czél fontosságával; ezzel teljesen elkészül egy épület, a mely midőn egyfelől a mi 50 éves jubileumunk és a jó Kriza püspök emlékét lesz hivatva megörökíteni, másfelől mutatni fogja a mi érdekeltségünket ezen atyánkfiai törekvése iránt, a kik kelet Európában a vallási szabadság előhírnökei“. Fretwell urról ez alkalommal politikai lapjaink közül is többen megemlékeztek. Nevezetesen a Honban maga Jókai Mór egy balaton füredi levélben úgy mutatta őt bé olvasóinak, mint hazánk és az általános közmívelődés legmelegebb barátját, a ki mindnyájunk rokonszenvére és tiszteletére méltó. Kolozsvári mulatását a helybeli lapok figyelemmel kísérték. Székelyföldi kirándulásából mi is kaptunk egy levelet még júliusban, de csak most adhatjuk:

Ujszékel, július hó.

A kedves meglepetés és ritka szerencse által előidézett örömtől indittatva veszek tollat, hogy Fretwell ur Székelyföldi rövid látogatásából egy reám s illetőleg ekklezsiámra nézve nagy mérvben emlékezetes körülményt a „Keresztény Magvető“ hasábjain nyilvánosságra hozzak; és ez által mind a ritka vendég iránti mély tiszteletnek, mind az érdekeltek tudvágyának, s talán még egyházunk közügyeinek is tartozást vélek lefizetni.

Fretwell ur július 16-án érkezett Kovács János tanár ur kíséretében Sz. Kereszturra, s hogy itt miként látogatta meg középiskolánkat, az állami tanítóképezdét, casinót, templomokat? mikép találta magát a tiszteletére rendezett estélyen? következő nap miként utazott Udvarhelyre, s onnan a Nyíki vidékén vissza sat.? ezt megírni a hivatottak és avatottabbak dolga?

Fretwell ur július 17-én Héjasfalváról az estvéli vonattal Nagyszebenbe akarván indulni, nekem jutott a szerencse, hogy Kereszturról odáig szállítsam. Menetközben Alsó-Boldogaszszonyfalva között meglátván a falu felett levő magaslaton a négy templomot, azok közül egyre reámutatott s magyarul e kérdést intézte hozzám: az az önök templomuk? Ujszékelen korábban adott ígérete által feljogosítva egyenesen lakomba hajtottam. A szokott üdvözlések után azonnal meglátogatta az épülőfélben levő községi iskolát és templomunkat, s midőn az iskolánál ujszékeli székely polgárt és hitrokont Murvai Sámuelét úgy mutattuk bé, mint az iskolaépítésnél vállalkozót, tiszteletteljesen vette le kalapját és így köszöntötte: alázatos szolgálja.

Viszszatérve lakomba, két székely leány és egy legény székely házi szőtt ruhában csinosan felöltözve vártak, bémutatandók lévén a székely népviseletet. Fretwell ur gyönyörködő szemekkel nézte és vizsgálta az ifjakat, s midőn figyelmeztettük, hogy öltözetük a székely házi ipar termékeiből van öszszeállítva, mosolyogva mondotta: szép a ruha, de szebb a leány; az ifjoknak távoztakor egy-egy osztr. é. forintot nyomott a markukba. Kár hogy korán nem jutott eszünkbe egy pár cigányt is béállítani, meg a sajtóságos székely tánczot is bémutatni.

Következett a székely szöttesek felmutatása többféle kiadásokban: abroszok, asztalkeskenők, takarók, fersing, surcz, szoknyamustrák, melyek közül mindenik kiadásból egy vagy két példánnyal megajándékozni nem kis meglepetésére szerencsénknek tartottuk. Különösen feltűnt Fretwell ur előtt egy nóm által szőtt nyárita karó, s kifejezvénn annak birhatása feletti óhajtasát s értékét kérdezvén, felajánlottuk, de mint ajándékot nem fogadta el, s midőn értékét — csupán az anyagot véve fel 5 frtban határoztuk meg — azzal felelt, hogy ő 10 frtra becsüli s ezen alól nem is fogadja el, s miután ez öszszegből 5 frtot az iskola számára átadandónak nyilvánított, mi áldozatkészsége iránti köszönettel vettük át a pénzt, s ő a székelyszöttek nyári takarót azon nyilatkozat mellett vitte magával, hogy

KÜLÖNFÉLÉK.

mint székely emléket saját maga fogja használni a szükséges célra. S hogy a szövést tényleg is bémutassuk, nóm osztóvátába (szövőszék) ült és szőtt, és Fretwell ur gyönyörködött a négy lábon álló s legkisebb szegig fából készült egyszerű gépezet működésében, melylyel a székely nők oly különböző minőségű kelméket képesek előállítani.

Asztalhoz ültünk, és Fretwell ur kimondhatatlan nagy örömünkre jól találta magát. Leereszkedő nyájasságát és egyszerűségét eléggé kimutatta abban, hogy midőn távol a pohárköszöntési szándéktól köszönetemet fejeztem ki leereszkedő látogatásáért, s jó útát kívántam, ő felvette az újszékeli borral telt poharat, s pohárköszöntésben mondá el, hogy székely földön tett rövid útazása alatt a szives vendégszeretetnek és ragaszkodó bizalomnak mily szép nyilatkozataival találkozott, s mily kedves emlékeket viszen magával tengerentúli hazájába!

Végül, a halasztást nem szenvedhetett indulás percze eljött s az állomás felé indultunk. Menetközben Ujszékel közt egy virágkoszoru repült a kocsiba, melyet Fretwell ur arczáján sugárzó meglepetéssel és örömmel fogadván, a mint mondá: nejének viszi, s midőn figyelmeztettük, hogy jó lenne táskájába tenni, karjára huzva vitte magával. Az állomásnál tréfásan mondotta: ha elkészítünk, a székelyek egy pennyt sem kapnak . . . a pontosság erény. Most a vonat megindult s Fretwell urnak búcsuszavai ezek voltak: a viszontlátásig.

Vigye, hozza és vezérelje Isten az egy akol és egy pásztor jézusi elv megtestesítése nagy céljára anyagilag és szellemileg oly áldozatkészséggel munkáló — ezen nagy embert!

Községünk értelmesebb tagjai a Keresztény Magvetőből és lapokból jól ismerik Fretwell urat s rövid látogatása ekkléziánk közügyére nézve nem volt kevesebb hatással, mint csendes eső a virágok növekedésére; hiszen a nagy emberek egyetlen leereszkedő látogatásaikkal valamely közügy iránt több buzgalmat és lelkesedést képesek támasztani, mint a kisebbek eget verdeső szónoklatai.

Semmit sem kételkedünk gr. Andrásy azon nyilatkozata igazságában, hogy Fretwell ur önkéntesen vállalt szerepe által az európai nemzetek és államok testvéries viszonyba hozatalára többet képes tenni, mint az egyes diplomaták és nemzetközi szerződések.

Raffaj Domokos.

Coquerell-nek, a nagy hírű francia lelkész- és írónak halálát, ha bár elkésve is, nem tehetjük, hogy fel ne jegyezzük mi is, kik az elhunytban legjobb barátunkat vesztettük el a külföldön. Ő a református nevet mindvégig megtartotta, de az unitáriusokkal rokonszenvezett és ebből nem is csinált titkot. Angolhoni hitrokoninkat többször felkereste, templomaikban prédikált. 1873-ban a bécsi világkiállításról hozánk is eljött, egy pár napot itt töltött velünk Kolozsvártn s különös örömét lelte benne, hogy a legrégebb unitáriusok utódaival személyesen megismerkedhetett. Haza menvén több cikket irt erdélyi látogatásáról. Ismertette helyzetünket, elveinket. Melegen emlékezett meg többször elhunyt kedves emlékü Krizánkról, kinek mély tudományossága és megnyerő modora egyaránt mély bényomást tett lelkére. Megigérte, hogy nem sokára ismét meg fog látogatni, s nevezetesen a Kriza leánya mennyegzőjét tüzte ki a viszontlátkozás idejéül. A sors sem az édes apának, sem francia barátjának nem engedte meg, hogy ez örömet megérjék. Legyen e néhány sor megtisztelő emléke a nagy és nemes férfinak.

Az evangéliumi protestáns lap június 25-diki számában „Könyvészet“ czimű rovatában (B. F.) Balogh Ferencz megemlékezett az Unitárius Kis Tükörről is. Az ismertetés elég rövid arra, hogy az egészet közölhessük. „A történeti részben“ — úgy mond B. F. — hibásan állítatik a 3 első század unitárius századnak, Krisztus istenségét akkor csak is a szűk látkörű ebjoniták s az e színvonalhoz tapadt byzanci Theodótus és Samosatai Pál tagadták, de mindnyájokat, mint eretnekeket, ítélte el a ker. világ épen a 3-ik században. Az unitárizmus, jellemző sarkantjára nézve, ó-szövetségi állásponton áll s maradt el, innen van, hogy a hitfolytonosság talaján álló nagy ker. egyházak görög, római, lutheri és kálvini stb. különbség nélkül elítélték: küzdöttek ellene épen őseink is Melius korában. Az unitárizmus kebelében feltűnt szombatosság judaizáló irány is valószínűleg az ó-szövetségi álláspontra vihető vissza. E könyvben az unitár hitelvek csábító színben tüntetvék fel, a dogmák nevei is megtartvák, de teljes magy nélkül p. o. feltámadás, alatta azonban csak a halhatatlanság értetik stb.; az ingatag hitűeket képes megszédíteni e könyv. Mi az unitáriusok váltanaival, melyek a református hitrendszerrel egyenesen ellenkeznek, ellenlábásak, egyet nem érthetünk, ez önfeláldozás, önmegsemmisítés lenne; erdélyi követőit azonban, mint a magyarság képviselőit keleten, érdemmel bírónak ismerjük el nemzeti szempotból. Propagandájokat keleten, kivált az oláhság között és nem közzénk, kellene kiterjeszteniök, ott kultur missiót is teljesítenének!“

Eddig az ismertetés s mi valóban köszönettel tartozunk B. F. urnak, hogy kegyeskedő lapjában csak ennyire ítélte el az Unitárius Kis Tükör-t. Minden szó nélkül azonban megjegyzéseit nem hagyhatjuk. A mi azt illeti, hogy az érintett könyvben a 3 első század unitárius századnak mondatik, e bizony meglehet nem igen jól esik B. F. urnak, s tán magunk se vettünk volna bátorságot e keresztelésre, ha azt már a nagy tekintélyű Reville meg nem tette volna, a ki bizonyára mélyebben belemerült a ker. egyház története kutatásába, mint B. F. ur s a ki nem vonakodik kimondani azt is, hogy 201 körül még Rómában is egy Zephirus nevű unitárius püspök volt. Hogy a 3-dik században az unitárius irány eretnekségnek bélyegeztetett, ezt mi is jól tudjuk; de vajjon nem eretnekséggel bélyegzi-e ma is a kath. egyház az egész reformációt? Higyje el B. F. ur, hogy az eretnekités ma már teljesen elvesztette életét; ezzel bizony sem a mi fegyverünkön nem ejt csorbát, sem a magáét nem fényesíti ki. Azt mondja tovább, hogy a mi dogmáink magv nélkül valók. Mi megengedjük, hogy a B. F. ur dogmái magvasabbak, csak hogy keserűbbek is s azokat mai napság ép gyomru, illetőleg ép eszű ember nehezen veszi bé, s ha nem volna anynyira elfogult, láthatná, hogy éppen a mi alapdogmánk, az Isten egysége képezi azt a sarkpontot, melyen az emberiség a tudomány fénye mellett is megtartható a vallásnak, valamint megmenthető a babonák örvényébe való elsüljedéstől. Lám, maga is elismeri, hogy az Unitárius Kis Tükör-ben „az unitárius hitelvek csábító színben tüntetvék fel, melyek az ingatag hitűeket képesek megszedíteni.“ Saulról is az van írva, hogy damaskusi útjában a mennyei világosság körülvevén, elszedült. Ugy látszik, hogy az igazságnak mindig megmarad a maga ereje s ki előbb, ki később kénytelen annak meghódolni. Hiszszük, hogy B. F. ur nem bir a Saul ingatag jellemével s az unitárius váltanok elleni küzdelmét nem vesszük rossz neven, anynyival inkább, mert ezeknek követőit nemzeti szempontból maga is érdemmel bírónak ismeri el. Tehát van nekünk is valami érdemünk és pedig nemzeti érdemünk. Isten áldja meg ez őszinte nyilatkozatért. De azt már sehogy sem értjük, hogy minket az oláhság közé utasít kultur missiónkkal, mintán tapasztalati igazság, hogy az emberiség csak fokónként fejlődik s az oláhságnak előbb legalább a B. F. ur által képviselt kultur állapotra kell jutnia a vallásban, hogy onnan aztán hozzánk is eljuthasson. Egyébiránt a tanácsot nem utasítjuk vissza. Jézust is hamarabb megértették az egyszerű halászok és vámszedők, mint a nagy tudományu zsidó főpapság.

„Temetési alapigék az ó és új testamentomból“ czim-mel Kozma Ferencz, előbb sz.-kereszturi gimnasiumunknak rendes, most

ugyanott az állami knpezde igazgató-tanára, előde Kozma Mihály, szentgericezi hirneves unitárius pap és esperes hátrahagyott dolgozataiból, saját maga által is bővítve, egy a gyakorlati papságra felette érdekes és használható kis munkát adott ki, mely egy lelkeszre nézve valóban megbecsülhetetlen. Nem lehet oly haláleset, a melyre abban igen könnyű szerrel a legtalálóbbs alapigét meg ne kapja. Pedig gyakran egy találó alapige nagyobb hatást tesz s maradandóbb emléket hagy hátra maga után a hallgatók szívében, mint egy egész halotti prédikáció. A mellett jó textushoz könnyebb még jó beszédet is készíteni. A füzet elején Kozma Mihály életrajzát adja 6 levelen a kiadó, melylyel egyháztörténelmünknek s irodalmunknak szintén hasznos szolgálatot tett. A nevezett kis munka Stein János bizományában van Kolozsvártt. Ára 1 frt. Nem kétkedünk kelendőségén s óhajtjuk, hogy még sokszor találkozzunk a Kozma névvel egyházirodalmunkban is.

Budapesti hitrokonaink az egyházközség alapítását tervbe vették. E végett alapszabályaikat megerősítés végett az egyh. képviselő tanácshoz beadták. Egyelőre mint főkegyházközség, a kolozsvári egyházközséghez csatlakoznak, a hová mint egyesek most is tartoznak, s céljuk évenként legalább kétszer rendes isteni tisztelettartásról gondoskodni. Üdvözljük atyánkfainak e buzgó törekvését, a mely bizonyára élénk viszhangra fog találni ámerikai hitrokonainknál is, a kiknek egyik képviselője t. Hale E ur az 1873-dik évben Budapesten tartott emlékezetes értekezlet alkalmával oly meleg érdeklődést tanúsított ez eszme iránt. A mint tudjuk, az alakulandó egyházközség gondnokául bethleni id. gróf Bethlen Ferencz, kolozsvári főiskolánk egyik felügyelő gondnoka volt megnyerve, ki már több év óta Budán lakott. A nemes gróf azonban — fájdalom — f. év szeptember 3-án meghalt Bethlenben, hová családját meglátogatni jött volt a nyáron haza. Az ő halála minden bizonynyal nagy veszteség e tervre nézve is; mert mi is többször hallottuk az idvezült grófot egész lelkesedéssel beszélni egy Budapesten építendő unitárius templomról. Béke a halottal, s csüggedést nem ismerő kitarítás az élőknek!

Jakab Elek t. barátunkat, hazánk egyik legszorgalmasabb íróját, ki e folyóiratnak is megindulása óta állandó munkása s a többek között János Zsigmond, Szentábrahámi Mihály, Fejér Márton és bölöni Farkas Sándor életrajzával magának egyházirodalmunkban is örök érdemeket szerzett, közelebből a vallás- és közoktatásügyi miniszter ur ő nagyméltósága a budai képezdek igazgató tanácsa egyik tagjának nevezte ki; a „Magyarország és Nagyvilág“ című szépirodalmi lap pedig idei 39-ik számában arcképét adta ki egy rövid, de tömött s mun-

kásságát és hazafiságát méltató életirattal. Szívünkől kívánjuk, hogy még sok kitüntetés érje ugy irói, mint közszolgálati pályáján.

V. Ferdinánd ausztriai császár és apostoli magyar király gyász-tiszteletét vallásközönségünk sept. 12-én tartotta meg általánosán minden templomban. A kolozsváriiban ez alkalommal mondott imát és beszédet az ekklézsia egyik érdemes gondnokának Mlgs. Ferenczi Mózesnek szintoly buzgó neje, Fúzi Krisztina ő nagysága felhívására jobbára az ekklézsiához tartozó nők kinyomatták. A költségek fedezésére megindított aláírási ivet mindjárt fentisztelt gondnokné nyitotta meg 5 frttal s ugyancsak az ő felhívására adakoztak még: özv. Kriza Jánosné 4 fr. Kovács Jánosné Kriza Lenke 1 fr. Pap Ágnes 1 fr. 50 kr. Pap Eszti 1 fr. 50 kr. Özv. Gyergyai Ferenczné 5 fr. Sándor Istvánné 1 fr. 50 kr. Schilling Ottóné 2 fr. Özv. Groisz Gusztávné 3 fr. Özv. Ürmösi Samuné 2 fr. Haller Groisz Cornelia 2 fr. Jakab Elekné 3 fr. Özv. Pákei Lajosné 3 fr. Z. Kiss Elekné 1 fr. Bedő Dánielné 2 fr. Jánosi Geróné 1 fr. Nagy Elekné 3 fr. Magyarai Mihályné 2 fr. Magyarai Ilon 1 fr. Magyarai Gézáné 1 fr. Filep Istvánné 1 fr. Fekete Pálné 3 fr. Teleki Polixena Bartha Móesné 1 fr. Gr. Kornis Zsigmondné 6 fr. P. Horváth Biri 1 fr. Graefl Györfly Róza 5 fr. Berde Áronné 1 fr. Nagy Lajosné 1 fr. Kovácsi Antalné 1 fr. Benczédi Gergelyné 1 fr. A beszéd és ima csaknem egyidejűleg jelenik meg e füzetünkkel és fei vagyunk hatalmazva az adakozó nők részéről azt a Magvető előfizetőinek tiszteletből megküldeni. Szíves köszönetünk érte.

ARANY-KÖNYV *). **Barabás Lajos**, közelebbről Sz.-Kereszturra kinevezett pap és tanár a tanári nyugdíj alapra 100 azaz egy száz forintot adományozott alólirthez intézett im e sorok kíséretében:

Tisztelendő tanár ur! Életem legfontosabb pillanatában, pappá és tanárrá beköszöntésem alkalmával szent kötelességemnek ismerem, hogy tanáraim iránti hálámnak bár egy parányi részét lefizethessem. Nekik köszönhetem ismereteimet, nekik hogy képesítve vagyok e diszes állást elfoglalni, s ha Isten segít, bé is tölteni. E czélból bátor vagyok a mult évi egész köztanítói fizetésemet, 100 frtot a tanári nyugdíjalapra felajánlani. — Fogadja sat. Sz. Keresztur, september hó.

Barabás Lajos.

Én az irt összevetet a maga helyére a levéllel együtt beadtam s nem kétlem, hogy t. barátom eddig már az egyh. tanácstól megkapta a köszönő iratot. Azonban nem tehetem, hogy a midőn nemes tettét ezenel nyilvánosságra hozom, a magam részéről is ki ne fejezzem a feletti örömemet. Ha főiskolánkból pályára kilépő ifjaink így gondolkoznak és így éreznek, akkor nincs hálásabb dolog a világon, mint tanárnak lenni; egyházunk pedig bátran elmondhatja: „Ne félj kicsiny sereg“.

Ferencz József.

*) A Dávid F. alapítványra tett újabb adományok ez uttal tér hiányában nem közölhetők. Egyuttal megjegyzem, hogy a 4-ik füz. 275-ik lapján Farkas György esp. küldeménye rovata alatt a részletezésnél Csipkés Péterné után kimaradt 2 frt.; a főösszevben azonban ez is hibátlanul bé van számítva. F. J.